

תוכן העניינים

יז פתח דבר – ד"ר רן להב

יט הקדמה

1 מבוא: מסעות פילוסופיים בחיינו

חלק א: בחצרו של מלווה פילוסופי

15 פרק ראשון: מסע נעורים אל חיק האדם

15 1 לקראת המסע: מסעות של מתבגרים

18 2 מתבגר על אי בודד

21 3 תפיסת עולם על השולחן: השלב האסוציאטיבי

22 4 מיקוד והעמקה ראשוניים: כתיבה ליניארית

26 5 מיהו האדם האידיאלי?

28 6 הפצעתה של פרספקטיבה שנייה

30 7 ה"אמת" שמאחורי הפרספקטיבות

32 8 פרספקטיבות במלחמה

36 9 מסע אל נבכי האדם: השקט, האפלה והמסתורין

39 10 שתי הגדרות של אדם

40 11 מסע אומנותי אל האדם הממשי

42 12 הגאונות: היכולת לזהות את הנצחי שבחולף

45 13 מפגש מחדש עם האחר

49 14 הגשר התלוי שבין ההתפלספות לחיים

51 15 בתום המסע: ניצוץ החיים מחדש

	פרק שני: על הורות ואהבה	
57	לקראת המסע: אהבתו של הורה – מסע ומשא	1
57	אהבה עד קצה העולם	2
58	חילוץ דילמות ממעגלי מחשבה	3
61	אהבה בעולם דיכוטומי	4
62	על אהבה ושובבות	5
67	ייחודו של הטקסט השלישי כטקסט פרשני	6
69	על רומנטיקה ומשמעות החיים	7
73	ראינטרפרטציה: פרשנות שהיא גם יצירה	8
79	סיפור על אהבה וחופש	9
81	תום המסע, והמקרה המיוחד של אהבת בן	10

	פרק שלישי: מסע בין עולמות של יוצאת בשאלה	
93	לקראת המסע: לצאת בשאלה	1
93	כאב השאלה והתשובה שברקע	2
96	חיים חסרי מנוח: הספק והשאלה	3
97	ערכה האנושי של השאלה	4
102	עבר ועתיד בתפיסת העולם	5
110	תפקידה של המוזיקה במסע הפילוסופי	6
113	המסקנות מן המוזיקה	7
116	חירות חיובית: הלכה למעשה	8
119	בתום המסע: רמז, התשובה בשאלה	9

	פרק רביעי: מסע בין זמנים בגיל השלישי	
126	לקראת המסע: פרספקטיבת חיים בגיל השלישי	1
126	אימת הפרישה	2
128	פנומנולוגיה ומה שמהותי בתפיסת עולם	3
130	העמקה ראשונה: העולמות המתנגשים שבבסיס	4
133	מושגי היסוד	
135	העמקה שנייה: האוטופיה שעולה מן המוזיקה	5

	6	העמקה שלישית: האוטופיה שבבסיס העולמות
137		המתנגשים
140	7	אוטופיות אוחזות בזנב המעיל
143	8	עבר, הווה ועתיד בתפיסת עולם מתחדשת
145	9	מאוטופיות מנוונות אל הווה חיוני
148	10	בתום המסע: מציאות מתחדשת בגיל השלישי

פרק חמישי: יזמות: הולדת המיזם מעולמו של היזם

152	1	לקראת המסע: תפיסת עולם ויזמות
153	2	עולמו המופלא של היזם
157	3	העמקה ראשונה: שני מובנים של אותנטיות
159	4	בין הפרספקטיבה של היזם לעוצמת המיזם
	5	העמקה שנייה: אותנטיות ואשליית האותנטיות,
161		השלכות על היזם והמיזם
164	6	פיתוח העושר הטמון ביזם
167	7	הולדת המיזם מן השפע של היזם
172	8	הגדרה מחדש של תפקיד היזם במיזם
173	9	בתום המסע: הפילוסופיה של היזם והמיזם

פרק שישי: ניהול: מסע להטבעת חותם אישי

176	1	לקראת המסע: נקודת המבט האישית של המנהל
177	2	על שליחותו המורכבת של הפסיכולוג החינוכי
179	3	המסע של דינה
182	4	על בדידות, אמפתיה ומה שביניהן
186	5	הרומנים של דינה
191	6	אמפתיה כלפי פרספקטיבה של אחר
194	7	הבסיס האישי: – לקראת הרחבת השיח אל הארגון
196	8	הרחבת גבולות המסע: מן המנהל אל צוות הניהול
204	9	הרחבה נוספת: המפגשים במליאה
208	10	רפלקסיה על הותרת חותם בארגון

210	11	תום המסע: המעשה הפילוסופי בארגון ומעגלי ההשפעה של המסע
-----	----	--

חלק ב: מסעות נוספים

221		פרק שביעי: מסעות ממעוף הציפור
221	א	מסעות נוספים במרחבי החיים הפרטיים
221	1	מסעות במשברי אמצע החיים
226	2	מסעות לבחינה מחדש של ערכי היסוד
229	3	מסעות מייאוש לתקווה
233	4	מסעות מזעם ליצירה
238	5	מסעות אל החירות וקבלת האחריות
243	6	מסעות לפיענוח הזמן בחיינו
248	ב	מסעות נוספים במרחבי החיים המקצועיים
248	7	האוטופיה והמימוש: כאשר הפער בין הרעיון למעשה גדול
254	8	העסק הקטן ובעליו: רומן בהמשכים
255	9	ליווי אירועים בארגון: ערכים וזהות בתנאי אי-ודאות
262	ג	מסעות בזירת החינוך
262	10	מסעות בזירת בית הספר
266	11	מסעות פילוסופיים עם יזם חינוכי
275		אפילוג: חותמו האישי של האדם במאה העשרים ואחת
279		נספח: התנסות בחוויית המסע: עשרים ושניים תרגילים
281		על התרגילים
282	1	כתיבה ליניארית: פריצת מעגלי מחשבה
283	2	הציר הסינכרוני: רב קוליות בחוויית החיים

284	הציר הדיאכרוני: הרמנויטיקה ופירוש מחודש של החיים	3
286	טקסט מכונן: טקסט של הנועץ ושיקופיו	4
287	דיאלוג עצמי	5
288	דיאלוג אוטופי	6
289	שיחה עם האחרות שלי	7
290	נטילת מרחב קומי – תרגיל בהומור עצמי	8
291	זמן: תפיסת הזמן וממדיו בעולמי	9
292	יחסי אנוש ותפיסת האדם בעולמי	10
293	סבל: ומיצובו מחדש במסע חיי	11
294	זהות: ממדי הזהות שבי	12
295	משמעות: ממדים של משמעות בחיי	13
296	חיוניות: הרפתקה ושמה חיים	14
297	התחדשות: הרגלי יצירה מתמדת	15
298	קוהרנטיות: ארגון חלקי חיים	16
299	רקונסטרוקציה: בנייה מחדש של תמות בתפיסת עולם	17
300	המשגה מתהום הנשייה: ממוזיקה למילים	18
301	וריאציות על נושא: ריבוי נקודות המבט	19
302	ליווי מרובה: נועץ אחד מול כמה מלווים	20
304	רפלקסיה של נועץ-מלווה פילוסופי-משקיף	21
305	תרגיל קבוצתי ממוזיקה להמשגה	22

311 **ביבליוגרפיה**

343 **מפתח השמות והעניינים**

מבוא

מסעות פילוסופיים בחיינו

אין אנו נמנים עם אלה המגיעים לכלל מחשבות רק בקרב ספרים [...] זה הרגל לנו לחשוב בחוץ, כשאנו מהלכים, מקפצים, מטפסים, מרקדים.¹

ייחודו של הפן הפילוסופי בחיי היום־יום

הבה נדמה רגעים הרי גורל בחיינו: משבר אמצע החיים, התבגרות או פרישה לגמלאות, פרידה מבן זוג, יציאה בשאלה, אובדן של אדם קרוב או פיטורין ממשרה. רגעי משבר כאלה מלווים לא אחת בחרדה, בדיכאון ובייאוש. הם פוגעים בשלמותנו הנפשית והפיזית. רצוננו להיחלץ מן הכאב הנפשי והפיזי גורם לנו לא אחת לפסוח על שאלות היסוד של אירועים מטלטלים אלה. משבר בזוגיות, פיטורין או שחיקה בעבודה קוראים לשאלות כגון: "מי אני וכיצד ייראו חיי מכאן ואילך?". משבר אמצע החיים מעלה באופן טבעי שאלות על סופיות, חיים ומוות, הגשמה, זהות ובריחה.

כדי להשיב על שאלות אלה יצטרך האדם לגייס את מיטב השיפוט, ההבנה, ההעמקה והיצירתיות שבו. מקומו בעולם, הדרכים לממש את חייו, יכולתו לערוך בהם שינויים – כל אלה מחייבים אותו למחשבה אוטונומית, ביקורתית ויצירתית, החורגת ממצבו הנפשי והפיזי. השאלות הללו מחייבות אותו לפתח ולבסס נקודת מבט אישית על העולם, ולהוציאה לפועל בתחומי החיים השונים.

הפילוסופיה עוסקת בשאלות יסוד. בעת העתיקה שאלו הפילוסופים: מהן המידות הטובות של האדם? כיצד ראוי לנהוג במצבים קשים? מהי

הדרך הצודקת לחיות? כיצד ראוי לנהל את המדינה? מה אמיתי? מה צודק? מה יפה? במאתיים השנים האחרונות עסקה הפילוסופיה גם בשאלות הממוקדות בחיי היחיד: מה מעניק משמעות לחיי הפרט? מהו מקומו של היחיד בעולם? מה יוכל האדם להגשים בחייו ואיזו משמעות יש לחייו ולמותו?

אולם אף אם כיוונה הפילוסופיה אל הפרט, היא הציגה שאלות ותשובות כלליות ולא עסקה בחייו של אדם מסוים. מי שידעה לתרגם תיאוריות פילוסופיות למסעו של היחיד הייתה הפסיכולוגיה המודרנית. אבות הפסיכולוגיה המודרנית פיתחו מתודולוגיות שנועדו ללוות כל אדם בכאבו ובסבלו.² גישות מסוימות אף נגעו ישירות בשאלות פילוסופיות הנוגעות לחייו.³ ואכן, שאלות פילוסופיות מרכזיות ואישיות קיבלו מענה חלקי אצל הפסיכולוג.

בארבעת העשורים האחרונים קם זרם אינטלקטואלי ומעשי שקרא תיגר על היעדרה של מסגרת פילוסופית מקצועית לעיסוק בשאלות פילוסופיות אישיות. הייעוץ הפילוסופי (Philosophical Counseling)⁴ מזהה את ייחודן ומרכזיותן של השאלות הפילוסופיות בחיי אדם ומבחין בינו ובין הפן הפסיכולוגי שלהן. השאלות שבמרכז חיינו הן פילוסופיות במהותן: חיפוש אחר פתרון נורמטיבי לשאלות ערכיות; בחירה ומתן ערך ומשמעות לחיים; זהות וייעודו של האדם.

פילוסופיית החיים של האדם קשורה לשאלות יסוד אלה ולא לשאלות פסיכולוגיות העוסקות במבנה הנפשי שלנו. המקום הנכון לדון בשאלות אלה איננו ספת הפסיכולוג אלא ספה אחרת, המוקדשת כל כולה לעיסוק פילוסופי-אישי זה, ושמטרתה לעזור לאדם במסעו האישי מנקודת המבט הפילוסופית שלו.

הייעוץ הפילוסופי הוא במובנים שונים המשך ישיר למסורת הפילוסופית.⁵ הוא עוסק בשאלות דומות ומשתמש בחומרים ורעיונות מן ההיסטוריה של הפילוסופיה. אך בהבדל מן הפילוסופיה המסורתית הוא עושה זאת מנקודת מוצא שונה: הוא מתמקד במסע חייו של הפרט.⁶ בדומה לרופא ולפסיכולוג מלווה היועץ הפילוסופי (philosophical counselor) את הנועץ (counsee) באופן אישי.⁷ בשונה מהם הוא מלווה את מסע החיים המיוחד של הנועץ באמצעות מיומנויות פילוסופיות, במטרה לחלץ שאלות יסוד פילוסופיות בחייו,

ובניסיון לעזור לו לגבש תפיסת עולם תקפה תיאורטית וליישמה בחיי היום-יום.⁸

ליתר דיוק, היועץ הפילוסופי אינו מייעץ אלא מלווה את הנועץ במסע החיים.⁹ מסיבה זו אני מכנה את התהליכים הללו "ליווי פילוסופי" או "מסע פילוסופי", ואת האדם העוסק בתחום: "מלווה פילוסופי". בהיעדר מונח הולם יותר בעברית, למי שפונה לליווי הפילוסופי אני קורא: "נועץ".¹⁰

בספר מוצג הליווי הפילוסופי כמסע שבו מחליט הנועץ לשאול שאלות גדולות הנגזרות מחייו, לברר אותן מנקודת מבטו ולהיות מעורב ופעיל בפיתוח וביישום מסע החיים שלו, ובכך ליצור את חייו הלכה למעשה.

במהלך המסע הפילוסופי הזה עוזר המלווה הפילוסופי לנועץ לגבש את זהותו; לגזור את שאלות היסוד של חייו; לנהוג את ספינת חייו בהתאם להן ולתפיסת העולם הנגזרת מהן כדי להותיר בעולם את חותמו האישי.

הליווי הפילוסופי כאומנות החיים

שורשי גישתי המקצועית נעוצים בתקופה מוקדמת של חיי. מחקר שערכתי בתחומי הפילוסופיה התיאורטית התמקד בתהליכי היצירה העצמית של האדם על פי ניטשה. כאן ניטעו היסודות האסתטיים של ראיית עולמי, לפיהם היצירה החשובה של האדם היא פרויקט חייו האישיים, התרבותיים.

עם השנים רכשתי השכלה בכלכלה, במנהל עסקים, בחינוך ובמוזיקה תוך כדי ליווי יזמים, אנשי חינוך, מנהלים, ארגונים ואנשים פרטיים בלבטיהם ובצומתי חייהם. שילבתי טקסטים מתחומי דעת שונים,¹¹ פיתחתי מתודות לשימוש במוזיקה,¹² והטמעתני מתודות ותכנים מן העולמות העסקי, הארגוני, החינוכי והיזמי. תחום היעוץ הפילוסופי הוסיף נדבך לחיבור שבין ההתנסות היומיומית של אדם ובין תחומי הדעת.

לאחר שלושה עשורים של מסעות, הרחבת נקודת המבט ועיסוק במתודות שונות, התחזק בעבודתי הגרעין האיתן – היסוד הפילוסופי-אסתטי שבבסיס תהליכי היצירה העצמית של האדם, שהוא אבן הבניין העיקרית בתפיסת עולמי. במובן זה סוגר ספר זה מעגל: הוא מעין המשך לספרי התיאורטי הראשון,¹³ ומשמש במידת מה תרגום יישומי שלו.¹⁴ בלב גישת הליווי שתוצג להלן יש ארבעה רכיבים: אסתטי, דינמי, אוטונומי ויישומי. (א) הרכיב האסתטי: המסע הפילוסופי הוא תהליך יצירתי,¹⁵ שבו הנועץ פוגש עולמות שונים המשמשים אותו יחד עם מוטיבים, רעיונות וחומרים מעולמו – כחומר ביד היוצר.¹⁶ תוצר היצירה הוא חיי הנועץ, שאותם הוא עצמו מעצב כשם שאומן מעצב את יצירתו; (ב) הרכיב הדינמי: המסע הפילוסופי הוא אקטיבי, דינמי ומשתנה. כך גם תוצר המסע, כלומר תפיסת עולמו החדשה של הנועץ, שלעולם נמצאת בתהליכי שינוי ויצירה מתחדשים; (ג) הרכיב האוטונומי: בתהליך הליווי הפילוסופי נוטל האדם על עצמו תפקיד ראשי בעולם חסר סדר. הוא עצמו המארגן והמסדר. הוא נוטל על עצמו לחשוב מחדש את חייו בעצמו, לא איש זולתו;¹⁷ (ד) הרכיב היישומי: מרגע שהחל המסע, שורים המעשה והמחשבה בחייו במשולב. הוא מנתח את בעיות היום-יום, חושב עליהן באופן מופשט ולבסוף מיישם בחיים עצמם את תשובותיו לשאלות התיאורטיות. ככל שיעמיק האדם לקשור בין רעיונות מופשטים לחיי היום-יום כך תתרחב חוויית החיים שלו ותהפוך מורכבת, מרתקת ואנושית יותר.

מרחבי החיים המקצועיים

שאלות יסוד אינן מוגבלות לחיינו הפרטיים. הן נשאלות גם על ההיבטים הציבוריים והמקצועיים של חיינו. גם שם אנו יצורים פועלים – יוצרים ובעלי השקפת עולם, ששאלות יסוד מנחות אותם.¹⁸ גם שם – ולעיתים בעיקר שם – שוכנת זירה שמצפה להטבעת חותמנו האישי בהתאם לתפיסת עולמנו ונקודת מבטנו האישית.¹⁹

הזירות המקצועיות מגוונות: היזם מעצב את מיזמו כדמותו ושואל: מהי דמות זו?²⁰ הפסיכולוג החינוכי חותר לפעול באחריות בנסיבות

חיים מורכבות, ומבקש לחקור מהם גבולותיה של אחריות זו.²¹ מנכ"ל מבקש להשאיר חותם אישי בארגונו, ומבקש לשאול מהו בעצם אותו חותם אישי שעליו להותיר אחריו.²² מנהל בית ספר שואל מהי זהותו המקצועית.²³

כמו בזירה האישית, גם בזירה המקצועית של החיים מחלץ המסע הפילוסופי את שאלות היסוד מתוך דילמות שעולות מן השטח. בהמשך המסע המשותף נעשה ניסיון לעמוד על המשמעות היסודית של המשימה המקצועית המיוחדת של הנועץ, לאתר מרחבי אחריות ולהבהיר דילמות ערכיות בשאיפה לבהירות רבה יותר של המציאות המורכבת ותוך כדי הרחבה מתמדת של נקודת המבט שביחס אליה נשקלות החלטות ופעולות. המסע שואף לחבר בין תפיסת עולם אישית למקצועיות, לעמת בין ערכי יסוד של האדם ובין שליחות קונקרטי של הארגון, ולגשר בין מתודות מקצועיות למתודות פילוסופיות העוסקות בסולם ערכים ובתפיסת עולמו של אדם.²⁴ איש המקצוע שבחר בדרך הפילוסופית נאלץ להתגבר, להמציא, לבקר, לשאול ולהעמיק בהבנת פועלו ובהבנה של ייעודו. ככל שישאל יותר כך יגלה אתגרים חדשים ומשמעויות חדשות דווקא באזורים הכאוטיים של החיים המאפיינים את זמננו, שם "ממתין" העולם להטבעת חותמו האישי.

על הספר: שישה מסעות מפורטים ואחד-עשר קצרים

לאחר שנים שבהן אני מלווה מסעות מרתקים בתחומים שונים ומגוונים הן במישור האישי והן במישורים מקצועיים, ביקשתי לאפשר הצצה לעבודתי למי שטרם נחשף לתחום ולמי שמכיר אותו וחפץ להוסיף ולהעמיק בו.

בחלקו הראשון של הספר אני מציג שישה מסעות מפורטים – ארבעה מן החיים הפרטיים ושניים מן החיים המקצועיים. תוך כדי עירוב, טשטוש ובנייה מחדש של מקרים,²⁵ העליתי על הכתב מסעות המדגימים כיצד זירות חיים שונות הופכות במהלכם להזדמנות להרחבת עולמנו, ולתשתית ליצירה במחשבה ובמעשה.

כדי להקל על הקורא נכתבו ששת הפרקים הללו בצורת דיאלוג. השואל בדיאלוג הוא הקורא שאינו בקי בתחום הפילוסופיה המעשית או התיאורטית ומטרת הדו-שיח היא להציף עניינים הדורשים הבהרה במהלך המסע.

המסע הראשון עוסק בהתבגרות. נסיבות קשות של הגירה וילדות קשה הביאו את יבגני להסתפק בעצמו, להשתקע בספרים ובמוזיקה ולגלות יחס ציני לסובבים אותו. במהלך המסע שלנו נחשפת אהבתו לאדם מכיוון מפתיע: האדם באומנות ובספרות. מסענו בין ספרים וטקסטים מגשר בין שתי פרספקטיבות שונות אלה על האדם ומאחד אותן לפרספקטיבה מרתקת שבאמצעותה ניגש יבגני מחדש אל חייו ואל הסובבים אותו ומצליח לפרוץ במידת מה את בדידותו הקיומית.

המסע השני עוסק בהורות ובאהבה. אהבתו של גבי לבנו יחידו שלטה בחייו והכתיבה את צעדיו גם שנים אחרי שבנו התבגר והקים משפחה באוסטרליה. במסענו צללנו עמוק אל מושג האהבה המגוון והעשיר על קשריו עם מושגי יסוד בחייו של גבי, לרבות אחריות, מחויבות ואוטונומיה. עמדנו על המשמעות המיוחדת של אהבתו לבנו ואט-אט התגבשה תפיסת עולם עשירה, ביקורתית ומעשית שעיימה יכול היה גבי לתפקד, ליצור קשרים שחסרו לו ולהגדיר מחדש את יחסיו עם בנו ואת מקומו בעולם.

המסע השלישי עוסק בחזרה בשאלה. התלבטות שגרתית, לכאורה, של דליה בין חבר דתי לחבר חילוני חשפה את עולמה המפוצל מאז חזרתה בשאלה. המסע הכואב, הכן והביקורתי של דליה הגדיר מחדש את מקומה המיוחד בעולם. מתוך פרספקטיבה מורכבת ואמיצה שהתגבשה במהלך המסע, שבה דליה וארגנה מחדש את אתגרי חייה והפכה את עצם סימן השאלה והספק המאפיינים את תפיסת עולמה לכוח המניע אותה.

המסע הרביעי עוסק בגיל הפרישה. שנים של חלומות ותקוות שנקשרו בזוגיות עם אשתו, הותירו בראובן תחושת אכזבה מעצמו ומן החיים. עתה, רגע לפני פרישה, הכול נראה מאיים מתמיד. בחינה מחדשת ואמיצה של החלומות, השאיפות, האמונות והמטרות בחייו סללה דרך אל פילוסופיית חיים אישית ועוצמתית שנחבאה בו, והסתתרה תחת חלומות העבר שלא מומשו. במרכזה של תפיסת עולם זו עומד היחס המיוחד של ראובן אל

הזמן ואל ההיסטוריה. מבט חדש של ראובן על החיים בא לידי ביטוי בפעילות חדשה שבה הוא עוסק ובשינוי יסודי ביחסיו עם אשתו, עם סביבתו ועם חלומותיו ה"אבודים".

המסע החמישי בוחן את עולמו המיוחד של היזם. עד כמה מחובר היזם ליזמותו? במיזמים תיירותיים, למשל, קורה לא אחת שהיזמים מבקשים מיועץ חיצוני רעיון שיסייע להפוך את הפרויקט שלהם למיוחד ואוטנטי. לעיתים קרובות התוצאה הפרדוקסלית היא שהמיזם הופך למשהו "מזויף", ובכל מקרה רחוק מאוד מלהיות אותנטי ליזם. המסע הפילוסופי עם עבדאללה מחלץ ממנו תפיסת עולם אותנטית, עשירה, אנושית ורבת השפעה, שמתורגמת בהמשך למיזם תיירותי אנושי ומרגש. המיזם הזה משפיע על המבקר בו כשם שיצירת אומנות אמיתית מצליחה להעביר את חוויותיו של אומן ולגעת בחובבי אומנות רבים. במהלך המסע מוגדר המיזם מחדש, ובתמורה הוא מגדיר מחדש את תפקידו במיזם.

המסע השישי עוסק במסעות פילוסופיים של מנהלים. רצונה של מנהלת בשירות הפסיכולוגי החינוכי להותיר את חותמה על ארגונה ועל סביבתה מתחיל בתהליך פנימי, שבו מתגבש עולמה לתפיסת עולם עשירה וברורה. לאחר מכן מצטרפות למסע דמויות נוספות מן הארגון והמסע הולך ומתרחב, עד שבשלב האחרון משתתף בתהליך הארגון כולו. מעגלי ההשפעה של המנהלת במהלך המסע יוצרים אדווה של עוצמה פנימית המשפיעה כלפי חוץ, וכך גם שאלות יסוד ותפיסה אישית ומקצועית המקבלים ביטוי בארגון.

לאחר ששת המסעות המפורטים הללו, מוצגים בחלקו השני של הספר אחד-עשר מסעות ממעוף הציפור. בניגוד לפרקים הקודמים, מטרת הפרק הזה איננה להציג את פרטיו של כל מסע, אלא להמחיש את הקשת הרחבה של המסעות הפילוסופיים בתחומים השונים, לרבות החיים הפרטיים, הניהול, הארגון, היזמות והחינוך.²⁶

ולבסוף הוספתי נספח, ובו אני מזמין את הקורא לחוות בעצמו תרגילים מן המסע הפילוסופי. בנספח מוצגים עשרים ושניים תרגילים ומתודות שפיתחתי במהלך ההוראה וההדרכה של הליווי הפילוסופי.

אומץ, ידידיי: לקראת המסע ליצירת חיינו

המסע הפילוסופי איננו מסע קל. הוא כרוך בעיסוק בשאלות כבדות משקל הנוגעות בבחירה, בחיים, באחריות או במוות. הוא אינו מבטיח אושר, ואף לא פתרון בעיות. אדרבה, טעימה מעץ הדעת כרוכה לא אחת בגירוש מגן העדן של התמימות שאפיינה את החיים לפני היציאה למסע. אולם בין שיביא להקלה ובין שיוסיף כאב דווקא,²⁷ המסע איננו רק כדאי, אלא אף הכרחי.

בכך אני רואה את עיקר קסמו ועוצמתו של האדם. מעברים שהתרחשו בהיסטוריה נעשו באומץ לב ומתוך דחף לצאת אל מרחבים חדשים ולכבוש אותם. כך היה המעבר מימי הביניים לתקופת הרנסנס,²⁸ מתקופת ההשכלה לתקופת הרומנטיזם,²⁹ מעולם נחשל אל המהפכה התעשייתית,³⁰ ממודרניזם לפוסט-מודרניזם.³¹ כל המעברים הללו בין התקופות היו תוצר ישיר של פועלם של בני אדם שהעזו להילחם בדוגמות ובמטבעות לשון שחוקות, בשיטות פסידו-מדעיות ומדעיות למחצה, באמונות בדעות ששלטו בתבונתו וברצונו.³² כזה הוא גם המסע הפילוסופי האישי. זהו מסעו של מי שמשנה עולם, מסע שבו יוצר האדם את חייו ונוהג בהם באומץ ובנחישות, כמנהג האומן ביצירתו.